

RECENZJA

w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki Pani dr Aleksandry Zuby- Benn z Akademii Tarnowskiej.

Recenzja została sporządzona w oparciu o dostarczoną dokumentację w formie papierowej:

- Katalog 01 - Aleksandra Zuba- Benn „Autoreferat”
- Katalog 02 - Aleksandra Zuba- Benn „Dokumentacja fotograficzna”

Podstawowe informacje o habilitantce

Aleksandra Zuba- Benn urodziła się w 1961 roku w podkarpackiej wsi Nockowa, w pobliżu Rzeszowa. W roku 1981 ukończyła z wyróżnieniem edukację w tarnowskim Liceum Sztuk Plastycznych na specjalności tkactwo. Następnie studiowała Wychowanie Plastyczne w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Poznaniu, obligatoryjnie w Pracowni Malarstwa, a jako opcję wolnego wyboru w Pracowni Gobelinu, prowadzonej przez profesor Magdalenę Abakanowicz. Dyplom „Mój zapis” i praca magisterska „Symbolika malowideł grobowych starożytnego Egiptu” Aleksandry Zuby- Benn powstały w 1986 roku pod kierunkiem Profesor Magdaleny Abakanowicz i dr Alicji Kępińskiej. Po ukończeniu studiów Aleksandra Zuba- Benn pracowała cztery lata w Młodzieżowym Domu Kultury w Poznaniu, równolegle będąc zatrudnioną na stanowisku laborantki w Pracowni Gobelinu PWSZ w Poznaniu, do 1988 roku. W latach 1993-2021 pracowała w Zespole Szkół Plastycznych w Tarnowie, pełniąc tam rolę nauczycielki rysunku i malarstwa oraz tkaniny artystycznej. W swoim życiorysie zawodowym habilitantka wspomina dodatkowe, liczne prace w ramach zleceń w szkołach i placówkach edukacyjnych i uczestnictwo w szkoleniach.

Pracę akademicką rozpoczęła w 2006 roku w Akademii Świętokrzyskiej na Wydziale Pedagogicznym i Artystycznym w Kielcach, gdzie przez dwa lata prowadziła przedmiot Tkactwo Artystyczne.

W roku 2010 Aleksandra Zuba- Benn obroniła pracę doktorską zatytułowaną „Kształtowanie przestrzeni w obrazie, związki z rzeczywistością”. Rolę promotorki przewodu doktorskiego pełniła prof. Małgorzata Bielecka, recenzentów- prof. Stanisław Tabisz i prof. Teresa Żebrowska.

W 2012 roku dr Aleksandra Zuba- Benn została zatrudniona jako starsza wykładowczyni w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie, w Instytucie Sztuki, w Zakładzie Wzornictwa, gdzie prowadzi zajęcia z malarstwa (obligatoryjne dla I roku oraz w ramach wybranej pracowni dla II i III roku). W 2022 roku uczelnia przeszła restrukturyzację uzyskując miano Akademii Nauk Stosowanych, a od 2023 Akademii Tarnowskiej. Habilitantka pracuje obecnie na Wydziale Sztuki, w Katedrze Wzornictwa.

Działalność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska

Z załączonej dokumentacji wynika, że habilitantka zajmuje się pracą dydaktyczną od czasu ukończenia studiów i jest w tą działalność bardzo zaangażowana. Aleksandra Zuba- Benn zaczynała swoją pracę pedagogiczną od zajęć z młodzieżą szkolną w domu kultury i liceum plastycznym, obecnie pracuje z osobami studiującymi. Oprócz klasycznych zadań związanych z plastycznym myśleniem stara się w procesach dydaktycznych wychodzić poza mury pracowni, uważając, że kreatywność najskuteczniej można pobudzić działaniami w przestrzeni otwartej, lub takiej która prowokuje do innego spojrzenia- stąd zapewne długa lista działań plenerowych z młodzieżą przez nią uczoną. Biorąc pod uwagę jak sama artystka jest zaangażowana w eksperymenty formalne (czerpanie papieru, batik, praca z wikliną, barwienie papieru metodami naturalnymi), nie ulega wątpliwości, że doskonale musi się sprawdzać jako nauczycielka wspomagająca poszukiwania twórcze osób studiujących projektowanie i wzornictwo. Aleksandra Zuba- Benn uczestniczyła w wielu warsztatach i wiele warsztatów prowadziła, organizowała wystawy poplenerowe, pisała teksty do katalogów powystawowych. To cenna cecha u osoby zajmującej się dydaktyką.

Wśród wielu działań organizacyjnych i popularyzatorskich wymienionych w dokumentacji habilitantki zwróciłam uwagę na jej udział w zespole odpowiedzialnym za opracowanie programu studiów w Instytucie Sztuki PWSZ w Tarnowie, bycie członkinią uczelnianego Senatu oraz wydziałową koordynatorką ds. jakości kształcenia w Uczelnianej Radzie ds. Jakości Kształcenia.

Dorobek artystyczny

Przedstawiona dokumentacja dorobku artystycznego dr Aleksandry Zuby- Benn świadczy o ciągłym, wieloletnim zaangażowaniu w proces twórczy obejmujący różnorodne dziedziny aktywności. Habilitantka biegle operuje językiem malarskim, jest autorką gobelinów, a także obiektów wykonanych w autorskiej technice z użyciem papieru i wikliny. Z dokumentacji wnioskuję, że jedynie realizacje wykonywane w tradycyjnej technice tkackiej zostały przez nią zawieszane, prace w pozostałych technikach powstają regularnie do czasu obecnego i są równolegle prezentowane na wystawach, nierzadko w ramach jednej ekspozycji indywidualnej. Aleksandra Zuba- Benn swoje prace pokazywała na 44 wystawach indywidualnych i brała udział w 150 wystawach zbiorowych.

Autoreferat wraz z opisem osiągnięcia artystycznego

Autoreferat dr Aleksandry Zuby- Benn został podzielony na rozdziały koncentrujące się wokół użytego pojedynczego medium. Po Życiorysie zawodowym, Wstępie, Opisie procesu twórczego przed uzyskaniem stania doktora mamy więc jego centralną część: Wokół tkaniny, O papierze, Spotkanie z wikliną, W kręgu malarstwa; część w której autorka opisuje powody swojego zainteresowania konkretnymi materiałami twórczymi, ich specyfikę i możliwości kształtowania form. Niezależnie od techniki pracy zawsze odwołuje się do natury, bo ta, jak pisze we Wstępie- *„według mnie stanowi najbliższe człowiekowi środowisko. Przez pryzmat zachodzących w niej zjawisk i procesów interpretuję ważne dla mnie tematy.”* I dalej *„Moje działania na polu sztuki często przebiegają równolegle i wielokierunkowo, podejmuję tę samą problematykę, ponieważ jest ciągle aktualna, wymaga tylko ponownej rewizji i weryfikacji. To prowokuje wybór i sposób traktowania materii, dla której poszukuję właściwej, wyrażającej formy. Związki między mediami są na tyle silne, że zarówno na poziomie mentalnym jak i wizualnym przeplatają się powodując myślenie o jednym z nich poprzez drugie”*.

Za najciekawszy uważam rozdział Wokół tkaniny, wyjątkowo treściwy i pisany z dużym zaangażowaniem emocjonalnym. Myślę, że tkanie zauważalnie stanowi sedno pracy twórczej habilitantki, jej naturalny, pierwszy wybór. Istotne okazuje się zarówno dzieciństwo spędzone na wsi jak i fakt, że matka Aleksandry Zuby- Benn pracowała jako krawcowa. Studia Zuba- Benn

D.16

rozpoczęła więc jako osoba już zaznajomiona z rzemiosłem tkackim. Nie bez znaczenia jest też odnalezienie już na studiach przewodniczki twórczej w osobie Magdaleny Abakanowicz, której wypowiedzi w analizowanym autoreferacie są często cytowane. Rozdział o tkaninie jest w moim odczuciu jedynym w którym udaje się habilitantce w pełni opowiedzieć o podejmowanej problematyce i jej powiązaniach z formą: podobnie jak u Abakanowicz chodzi o proces twórczy, w którym włókno tkackie staje się tożsame z podstawowym budulcem struktur wszystkich żywych organizmów. Cytuje za Magdaleną Abakanowicz: „*Widzę nitkę jako podstawowy element budowy świata organicznego naszej planety, jako największą tajemnicę naszego otoczenia. To nitka buduje wszystkie żywe organizmy, rośliny, tkankę liści i nas samych, nasze nerwy, kod genetyczny, nasze przewody, nasze mięśnie. Jesteśmy strukturami włóknistymi.*” W połączeniu z własnymi słowami Zuby- Benn stanowi to najlepszy i najbardziej precyzyjny komentarz: „*W pracy z tkaniną cenny jest dla mnie sam proces tkania, żmudny, czasochłonny, które to pojęcie implikuje jakby wchłanianie czasu. Interpretuję to, jako spowalnianie jego upływu na rzecz zanurzania, wchodzenia w głąb, penetracji najgłębszych obszarów. To zwolnienie tempa powoduje wyciszenie, zastanowienie, kontemplację*”. Kiedy pisze o inspiracji naturą w pozostałych rozdziałach autoreferatu, poziom ogólności i idealizacji zjawiska natury sprawia, że niełatwo jest uchwycić o czym jest mowa, zwłaszcza w obecnych czasach, kiedy wszyscy zdajemy sobie sprawę z faktu, że miejsc nieskażonych działaniem człowieka już właściwie nie ma. Dzięki części dotyczącej tkaniny mamy podłączeniem się pod większe od naszych, witalne siły twórcze i że sam proces twórczy jest równie istotny jak ukończona praca.

W rozdziale „W kręgu malarstwa” habilitantka obszernie cytuje recenzje swojej twórczości malarskiej, w tym tekst autorstwa Andrzeja Haegenbartha, traktujący o tym, że nie sposób treści malarskich opowiedzieć i dalej- że tarnowska artystka uprawia rodzaj twórczości- „*malarstwa postugującego się środkami właściwymi tylko dla tej dyscypliny sztuki, bez metafor i symboli oraz bez odwoływania się do motywów kulturowych*”. Patrząc na załączone reprodukcje obrazów i widzę w nich wszystko czego rzekomo w nich nie ma według autora tekstu. Prace te są silnie zakorzenione zarówno w rzeczywistości codzienności jak i w rodzimej kulturze malarskiej. Znacznie ciekawszym komentarzem wydają mi się słowa autorki: „*Po serii prac związanych z pejzażem i przestrzenią zewnętrzną zaczęłam koncentrować moją uwagę na tym, co najbliżej, tym, co mnie otacza, co się dzieje w przestrzeni wnętrza. Te dwie przestrzenie w polu obrazowym pojawiały się niekiedy równocześnie, w różnym wymiarze, z przenoszeniem akcentów znaczeniowych.*” Ciekawi mnie co było powodem zmiany kierunku spojrzenia- z ogromnego i ogólnego tematu jakim jest natura do wnętrza domu. Brakuje mi takich autorskich uwag w czytanej autoreferacie, mam wrażenie, że podobnie jak uwaga o zawodzie matki artystki, takie wskazówki pobudziłyby zainteresowanie oglądanymi pracami.

Kolejne rozdziały autoreferatu odnoszą się do dzieł wskazanych jako osiągnięcia habilitacyjne i noszą tytuły: Opis procesu twórczego po uzyskaniu stopnia doktora, Wiklina w Arboretum, Zapis naturalny- transpozycje. Opis osiągnięcia artystycznego, Malarstwo- poetyka pejzażu, Barwy z natury, Obiekty- struktury z papieru, Linia, Obiekty- struktury z wikliny. Odniosę się do nich w kolejnej części recenzji, dotyczącej dzieła habilitacyjnego. Powtórzę- w mojej ocenie najciekawszą częścią autoreferatu jest jeden z pierwszych jego rozdziałów- Wokół tkaniny, co nie powinno dziwić- jest to zapis pierwszych odkryć i pierwszych prób określenia obszaru zainteresowań Aleksandry Zuby- Benn. Siłą rzeczy, jak niemal u każdej innej twórczej osoby, kolejne odkrycia odbijają się od tych pierwszych i trudno je opisać w tak świeży i ekscytujący sposób.

Ocena osiągnięć stanowiących podstawę niniejszego postępowania

Jako osiągnięcia habilitacyjne, będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanej, dr Aleksandra Zuba- Benn wskazuje następujące dzieła:

- 31 prac malarskich zrealizowanych w latach 2017-2023 w technice mieszanej (akwarela, tusz, akryl, olej na płótnie);
- 10 prac malowanych barwnikami naturalnymi, w tym 5 prac na płótnie i 5 na papierze akwarelowym zrealizowanych w 2023 roku
- 6 obiektów wykonanych z papieru (powstały w latach 2013- 2022)

D.K

-5 obiektów wyplatanych z wikliny (powstały w latach 2018- 2023)

Wymienione prace malarskie były prezentowane na wystawach:

„Zapis naturalny” w BWA w Rzeszowie w 2020 roku,
„Dotyk materii” w Muzeum Śremskim w 2022 roku,
„Z widzenia” w BWA w Kielcach w 2023 roku,
„Biochromatic” w galerii „U Piotra” w Bolestraszcach w 2023 roku.

Obiekty z papieru wchodzące w skład osiągnięcia habilitacyjnego miały premierowe pokazy na Ogólnopolskiej wystawie Tkaniny Unikatowej w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi w 2013 i 2016 roku, na indywidualnej wystawie „W pamięci natury” w BWA w Tarnowie, na 14 Międzynarodowym Jesiennym Salonie Sztuki w BWA w Ostrowcu Świętokrzyskim w 2019 roku oraz podczas Krakowskich Spotkań Artystycznych. Terytoria. Wystawy Struktury Powiązań w Nowohuckim Centrum Kultury w 2022 roku.

Obiekty z wikliny prezentowane były na wystawach poplenerowych Międzynarodowego Pleneru Artystycznego „Wiklina w Arboretum” w Bolestraszcach w 2018, 2020, 2021 i 2023 roku.

Reprodukcje prac malarskich zamieszczonych w katalogu 02 w rozdziale „Dokumentacja osiągnięcia artystycznego” i wchodzących w skład osiągnięcia habilitacyjnego są znacząco odmienne od prac wcześniejszych, znajdujących się w drugiej części katalogu i opisanych jako „Autoreferat. Dokumentacja tekstu”. Zmieniła się technika malowania, została diametralnie uproszczona, w nowszych pracach autorka polega na ekspresji plamy akwarelowej, dostrzec można, że teraz pracuje dużo szybciej, prawdopodobnie w większym skupieniu. Co ciekawe, te prace, gdyby zignorować różnice pomiędzy ciężarem gobelinu a akwarelową plamą na płótnie, są graficznie podobne do pierwszych udokumentowanych gobelinów autorstwa habilitantki. Mozolne tkanie zostało zamienione na precyzyjny, lekki i szybki gest pędzla, linie papilarne zamienione na linie będące fragmentem pejzażu. Kilka prac wydaje mi się szczególnie udanych: „W pamięci natury” 2019, „Zmierzchoć” 2019, „Przedświt” 2019, „W ciszy” 2019, „Zapach lata I” 2022, „Zapis naturalny- lśnienie” 2022. Piszę to ostrożnie, zakładając, że decydująca jest tu moja indywidualna potrzeba pewnego poziomu komplikacji, którego w innych, prostszych pod względem kompozycji i koloru pracach mi brakuje. Niezależnie od tego krytycznego spojrzenia bardzo doceniam wolty w malarskiej twórczości habilitantki i to, co wydaje mi się odnalezieniem w języku malarskim tonu, który potrafiła wcześniej wydobyć tkając.

Cykl prac pod wspólnym tytułem Biochromatic został przez Aleksandrę Zubę- Benn opisany w autoreferacie w rozdziale „Barwy z natury”. Dziesięć obrazów wchodzących w jego skład namalowanych zostało barwnikami pozyskanymi z roślin. Autorka traktuje te działania jako naturalne przedłużenie swojego zainteresowania naturą. Obrazy w większości nawiązują przedstawianymi formami do form biologicznych z których pozyskała pigmenty. Prace zwracają uwagę mistrzowskim gestem, mnie jednak brakuje w tekście autoreferatu zarysowania szerszego kontekstu tych badań artystycznych, zwłaszcza w momencie w którym stają się one częścią pracy habilitacyjnej. Mam też wątpliwości czy faktycznie mają tu zastosowanie słowa autorki: „*W pracach, malowanych barwnikami naturalnymi bezpośrednio doświadczałam sensu kreowania obrazu przez samą naturę, zamiast formować, kontrolować, kierować nim, z uwagą obserwowałam, wytężałam zmysły i poddawałam się emocjom.*” Myślę, że prace wykonane przy pomocy naturalnych barwników miałyby większy sens, gdyby autorka kontynuowała przy ich użyciu swoją regularną praktykę malarską. Malowanie roślin z których artystka wytworzyła pigmenty malarskie wydaje mi się nieuzasadnione, choć miałyby sens jeśli prace stanowiłyby część ilustrowanego poradnika o pozyskiwaniu naturalnych barwników.

Obiekty wykonane z papieru i rzeźby z wikliny są ciekawym uzupełnieniem malarskiej części dokumentacji habilitacyjnej. Aleksandra Zuba- Benn jest wyraźnie zafascynowana możliwościami tych naturalnych materiałów i struktur, które powstają przy ich użyciu. Zarówno papier, odzyskiwany lub czerpany przez artystkę, jak i wiklina są traktowane przez nią jak zmaterializowana linia, z której można tkąć abstrakcyjne, organiczne formy. W rozdziale „Linia” Aleksandra Zuba- Benn opisuje poszczególne obiekty, ale po raz kolejny mamy do czynienia raczej z propozycjami odczytania niż zapoznaniem nas z kontekstami powstania prac. Na początku rozdziału habilitantka pisze: „*Angielski historyk sztuki Geoffrey Grigson, około 1935 w odniesieniu do przemian w sztuce współczesnej pisał o: „...pojawieniu się nowego trendu*

„witalnego”, który nie rezygnując z formalizmu abstrakcji, nadawał jej życiową dynamikę i biologiczną stylistykę”.

Rzecz w tym, że wspomniany historyk sztuki pisał o sztuce jemu współczesnej, a obecnie jesteśmy dziewięćdziesiąt lat później, w większości świadomi faktu, że za sprawą ludzkiej działalności na ziemi mamy do czynienia z postępującą katastrofą ekologiczną, wymieraniem gatunków i utratą bioróżnorodności na niespotykaną dotąd skalę. Nie spodziewam się, że każda artystka i artysta poruszający temat natury będzie o tym wspominał, ale dobrą praktyką wydaje mi się zarysowanie obszaru zainteresowań, zawężenie pola, doprecyzowanie jak mamy rozumieć w konkretnym przypadku pojęcie natury, zwłaszcza kiedy pojawia się taka możliwość, a wręcz konieczność napisania autokomentarza, autoreferatu. Postawę twórczą habilitantki ostrożnie nazwałabym eskapistyczną.

Konkluzja

Dr Aleksandra Zuba- Benn jest artystką zaangażowaną w pracę twórczą i pracę dydaktyczną. Szczególne znaczenie wydaje się mieć dla niej warsztat artystyczny i poszukiwanie możliwości wyrazu w tak odmiennych dziedzinach jak tkanina artystyczna, malarstwo, rzeźba (praca z obiektami z papieru i wikliny). Jej postawę charakteryzuje otwartość na eksperymenty formalne, spontaniczność i ciągłe doskonalenie warsztatu twórczego. Artystce zależy na uniwersalnym przekazie, co może być traktowane zarówno jako wada jak i zaleta.

Po zapoznaniu się z dokumentacją dotyczącą dorobku artystycznego Aleksandry Zuby- Benn, autoreferatem, dokumentacją dzieł wskazanych jako osiągnięcie habilitacyjne, spisem jej aktywności dydaktycznej i organizacyjnej, stwierdzam, że dzieło spełnia warunki, jakie stawia obowiązująca w tym zakresie ustawa (Dz. U. 2018, poz. 1668, ustawa z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Wartość i poziom prac zrealizowanych w ramach pracy habilitacyjnej są zgodne z obowiązującymi wymogami. **Moja opinia jest pozytywna, popieram wniosek o nadanie stopnia doktory habilitowanej w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki dr Aleksandrze Zubie- Benn.**

D. Komplik